

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 30.04.2019

Kabul Tarihi: 09.05.2019

Erken Görünüm: 16.05.2019

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMI AÇISINDAN SURIYELİ SİĞİNMACILAR

Arif Özaydın*

Aziz İlğazi**

Öz

Tarihsel süreç içerisinde Türkiye birçok göç dalgasına maruz kalmıştır. Göçün olumsuz etkilerinin yanı sıra olumlu etkileri de olmuştur. Özellikle Suriye'den 2011 yılında başlayan göç dalgası beraberinde önemli oranda yabancı sermaye akışını da sağlamıştır. Bu çalışmada doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından Suriye'den göç eden Suriyeli işadamların Türkiye yatırımları araştırma konusu yapılmıştır. Suriye kökenli işadamlarının yaptıkları yatırım ve kurdukları şirketlerin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri analiz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda Suriye Menşeli yatırımların Türkiye'nin ekonomik büyümesine pozitif katkı sağladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, Göç, Türkiye-Suriye

SYRIAN REFUGEES IN TERMS OF DIRECT FOREIGN CAPITAL INVESTMENT**Abstract**

Turkey was exposed to many waves of immigration in the historical process. Besides the negative effects of migration, it has also had positive effects. Especially the migration wave which started in Syria in 2011 has provided a significant amount of foreign capital flow. In this study, foreign direct investment in terms of Syrian businessmen who migrated from Syria they make investments in Turkey were made the subject of research. In this study, foreign direct investment of businessmen who emigrated from Syria to Turkey in terms of investments have been made the subject of research. Syrian businessmen and their investments in the companies they founded were analyzed effects on Turkey's economy. As a result of this research concluded that the Syrian origin of investments contributed positively to Turkey's economic growth it has been reached.

Key Words: Foreign Direct Investment, Migration, Turkey and Syria

* Prof.Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF. İktisat Ana Bilim Dalı, E-Posta: ozsagir@gantep.edu.tr
Orcid No: 0000-0002-1011-0065

**Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi İİBF İktisat Anabilim Dalı, azizilgazi@gmail.com

Giriş

Doğrudan yabancı sermaye yatırımı ülkelerin büyümesi ve kalkınması üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Daha çok gelişmekte olan ülkeler açısından önem arz eden doğrudan yabancı sermaye yatırımı, kişi ve kuruluşların kar amacı ile uygun gördükleri ülkelere yaptıkları sermaye transferi olarak tanımlanmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir başka ülke ekonomisinde bir işletmeyi kontrol ettiği veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir. Kaynak yetersizliği yaşayan ve mevcut kaynakları üretimde doğru kullanamayan, ayrıca dağıtım ve yönetim sorunu yaşayan gelişmekte olan ülkeler, daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duymaktadır. Çünkü doğrudan yabancı sermaye yatırımı bu ülkeler için sürdürülebilir gelişme, kalkınma ve istikrar demektir.

Ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duymaları doğaldır. Bu amaçla her gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'nin de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyacı bulunmaktadır. Türkiye, dışa açık ekonomi politikaları ve yasal düzenlemelerle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekmeye çalışan bir ülkedir.

Türkiye bulunduğu konum nedeniyle tarih boyunca göç hareketlerinin odağında bulunan bir ülke olmuştur. Bu bağlamda Balkan, Kafkasya ve Yahudi göç dalgasının yanı sıra 2011 yılında Arap Baharının bir sonucu olarak Suriye'de yaşanan iç savaştan kaynaklı gerçekleşen kitlesel göç dalgasına maruz kalmıştır. Bu sebeple Suriyeli göç dalgasında Türkiye ekonomisi hem olumsuz hem de olumlu olarak etkilenmiştir. Olumlu katkılardan biri doğrudan yabancı sermaye yatırımı ile kurulan Suriye sermayeli şirketlerdir. Bu şirketlerin birçoğu ihracatçı firma statüsünde üretim ve ticaret yapmaktadır. Diğer bir olumlu katkısı ise, farklı yetenek ve bilgiye sahip iş gücünün çalışma hayatına sağladıkları katkıdır. Her ne kadar Suriyeli sığınmacıların yük olduğu yönünde toplumda algılar oluşmuş olsa da, hem sermayeleri ile hem de emekleri ile Türkiye ekonomisine katkıları bulunmaktadır.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde giriş, ikinci bölümde kavramsal çerçeve, üçüncü bölümde Suriye sermayeli yatırımların Türkiye ekonomisi için önemi açıklanmaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

Yabancı yatırımları, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve dolaylı yabancı sermaye yatırımları olarak iki grupta analiz etmek gerekiyor. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları; “ülkelerin sınırları dışındaki yatırımcıların ülkeye fabrika gibi üretim tesisleri kurarak, şube açarak, taşınmaz edinerek veya var olan bir şirketi tamamen ya da kısmen satın alarak yaptıkları yatırımlardır, dolaylı yabancı sermaye yatırımları hisse senedi ve tahvil alımı gibi yollarla gerçekleştirilen portföy yatırımlarını kapsamaktadır (Eğilmez, 2016).

Blomstrom ve Kokko'ya (1998:1-31) göre, doğrudan yabancı sermaye yatırımını, yatırım yapılabilir kaynakların şirketler ve kişiler tarafından başka ülkelere aktarılması şeklinde ortaya çıktığını ifade ederek, portföy yatırımları dışında ticari marka, teknoloji, yönetim gibi duran varlıkların transferi olarak tanımlanmaktadır (Afşar, 2004: 87). Karluk (2009: 565) ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımını, sermaye ile birlikte teknoloji ve işletme bilgisini farklı bir ülkede bir şirketi satın almak, yeni kurulan bir şirkete sermayeyle katkı sağlamak veya şirketin sermayesini artırmak yolu ile yapılan yatırımlar olarak tanımlamıştır.

Doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımcının yerleştiği olduğu ekonomi dışındaki bir başka ülke ekonomisinde bir işletmeyi kontrol ettiği veya yönetiminde söz sahibi olduğu uzun vadeli bir yatırım şeklidir. Doğrudan yatırımlarda, yatırımcının işletmenin sermayesinde yüzde 10 veya daha fazla paya sahip olması gerekmektedir (TCMB: 2017: 15).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımının avantajları olarak, üretim, döviz ve istihdamı artışı, sermayen açığının kapanması, yeni teknolojilerin transferi, Know-how, kapalı ekonomiden dışa açık ekonomiye geçiş gibi pozitif etkiler görülebilir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımının dezavantajları ise, yerli hükümetlerin yasal düzenleme ve pazarlık gücünün zayıflaması, yerli üreticiler için bir tehdit oluşturma olasılığı, artan döviz arzı karşısında döviz kurunda yaşanabilecek sorunlar, yeterli

verim alamayan yabancı sermayenin aniden ülkeden çekilmesi ve sektörler arası iletişim sorunları gibi negatif etkiler görülebilir (www.yatirimkredi.com).

Gelişmekte olan ülkelerin yüksek miktarda doğrudan yabancı sermayeyi ülkelerine çekebilmeleri için bazı koşulları yerine getirmelidir. Bu koşullar; çekici bir ekonomi, düşük çalışma ücretleri, yüksek verimlilik, yüksek iç talep ve büyüme eğiliminin görülebilir olmasıdır. Diğer koşullar ise, ekonomik, sosyal ve politik istikrardır (Eğilmez, 2016).

Ekonomik ve hukuki düzenlemeler, sermaye ve tasarruf yetersizliği yaşayan ülkelerin serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmasını kolaylaştırmaktadır. Türkiye, cumhuriyetten sonra günümüze kadar yabancı yatırımcı çekmek amacı ile hem politika oluşturmada, hem de yasal düzenlemeler açısından önemli değişimler yapmıştır. Uluslararası ekonomi teorilerine göre doğrudan yabancı yatırımlarında dört temel faktör dikkat çekmektedir. Karluk'a (2009: 568) göre, bu temel faktörlerden biri yatırım yapmak isteyen firmanın etkinliklerini artırmak amacı ile AR-GE faaliyetlerini yabancı bir ülkede sürdürmesi yönündeki tercihinin oluşturan stratejik varlık arayışında olan yatırımlardır. İkinci temel faktör ise, bir ülkenin doğal kaynaklarından faydalanmak isteyen çok uluslu şirketlerin tercih ettiği doğal kaynak arayışlarından doğan yatırımlardır bu tür yatırımlar 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış ve günümüzde devam etmektedir. Üçüncü bir yatırım türü ise, emek yoğun üretimlerini başka bir ülkede gerçekleştirmek için ucuz emek arayışında olan şirketlerin yatırımları olarak tanımlamak mümkündür. Son yabancı yatırım türü ise, pazar arayışında olan yabancı yatırımların başka ülkelere yaptıkları yatırımlardır. 1960'lı yıllarda ithal ikameci sanayileşme politikalarının etkili olduğu ülkelerde yapılan yatırımlar bu tür yatırımlara örnek verilebilir. Pazar arayışında olan yabancı yatırımcılar ev sahibi ülkenin yatırımcı ülkeden ithal ettiği ürünleri ikame etmektedir. Sermaye sahipleri prensip olarak hangi ülkede daha çok kazanç elde edecekse o ülkeyi tercih etmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile başka bir ülkede yatırım yapan şirketlerin faaliyetleri o ülkede sadece mal satmakla sınırlı kalmamaktadır, başka ülkeye yatırım yapan şirketler, yeni pazarlara açılmak, hammadde ve ucuz iş gücü avantajını kullanmak, geldiği ülkenin içinde bulunmadığı bazı ekonomik birliklere

gümrüksüz ürün satışı yapmak, ulaşım maliyetlerini azalmak ve diğer pazarlarda paylarını artırmak gibi çok avantaj elde edecektir (Göçer ve Peke, 2014: 88).

Doğrudan yabancı yatırımlar sermaye oluşumuna katkıda bulunamazsa, yerli firmaları pazardan uzaklaştırırsa, ayrıca bilgi, teknoloji, yetenek ve uzmanlık gibi yeni kavramların ülkeye girmesinde etkili olmazsa doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının faydalarını sorgulamak gerekecektir (Agosin ve Mayer, 2000: 1).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan bir ülkeye giriş yaptığı zaman o ülkede eski duruma göre, iç ekonomiye ve dış pazarlara rekabet gücü yüksek mal ve hizmetler sunmak, sermaye oluşumuna katkı sağlamak gibi olumlu makro etkileri olacaktır. Bu etkileri yerli yatırımcıların yapması çok kolay değildir, çünkü yerli yatırımcılar bu etkileri yapacak bilgiye sahip değildir. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde yerli üreticiler dış pazarlar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve ihracat açısından yeterli olmadıkları bir gerçektir. Yabancı sermaye yatırımları yerli yatırımcıya iç ve dış pazarda teknik açıdan katkı sağlamaktadır. Ayrıca sermaye oluşumunda önemli etkileri bulunmaktadır. Ancak şunu da unutmamak gerekiyor, yabancı yatırımcılar yerli yatırımcıların yerini hiçbir zaman alamazlar (Agosin ve Mayer, 2000: 3).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkenin makroekonomik değerleri üzerinde olumlu katkıları sadece bir sektörle sınırlı kalmamaktadır. Diğer sektörlerde aşamalı olarak bu olumlu katkıdan yararlanabilir. Kaynak yetersizliği yaşayan ve mevcut kaynakları üretimde doğru kullanamayan, ayrıca dağıtım ve yönetim sorunu yaşayan gelişmekte olan ülkeler, daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ihtiyaç duymaktadır. Çünkü doğrudan yabancı sermaye yatırımı bu ülkeler için sürdürülebilir gelişme, kalkınma ve istikrar demektir.

2. Suriye Sermayeli Yatırımlarının Türkiye Ekonomisi İçin Önemi

2011 yılında Suriye’de çıkan iç savaş ve çatışmalar 13,1 milyon dolayında Suriyelinin yaşadıkları yerlerden ayrılmasına neden olurken, 5,6 milyon Suriyelinin de başka ülkelere zorunlu olarak sığınmasına yol açmıştır. Bu süreçte, Suriye’den Türkiye’ye 3 milyon 642 bin 738 kişi göç etmek zorunda kalmıştır (Göç İdaresi, 2019). Türkiye’ye göç eden Suriyeli sığınmacıların, Türkiye’ye yük olduğu, işsizliği

artırdığı ve ücretleri düşürdüğü yönündeki tartışmalar devam ederken, Suriyeli sığınmacılar arasında sermayeleri, yetenekleri, bilgileri ve meslekleri ile çok sayıda sığınmacı Türkiye ekonomisine üretime yönelik yatırımlarla katkı sağlamaya devam etmektedir.

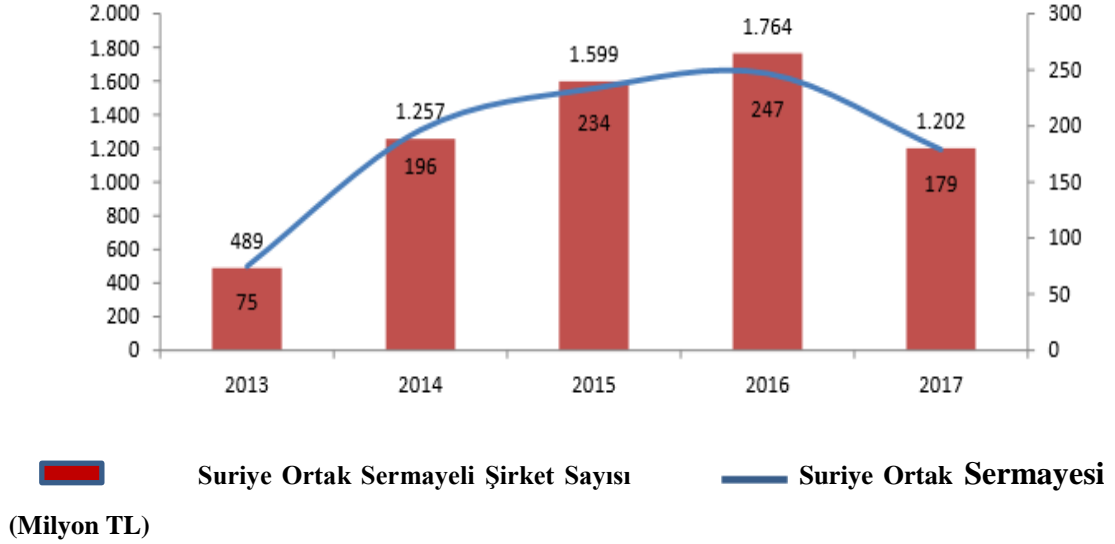
Suriyeli iş insanları ve sivil toplum kuruluşları ile yapılan ve yüz yüze görüşmelerde ve gözlemlerde kayıt dışı kurulan Suriye ortak sermayeli şirket sayısı ile beraber, 2011-2018 yılları arasında Türkiye’de kurulan Suriye ortak sermayeli şirket sayısı 10 binden fazla olduğu ifade edilmektedir (SİAD, 2019). TOBB ve TEPAV Şubat 2018 verilerine göre, Türkiye’de kurulan toplam şirket sayısı 10 bin 230 dolayındadır (TEPAV, 2018).

Gaziantep ilk göç alan kentler arasında aldığı için, göç ile beraber kurulan ilk şirketler genelde sınır kentlerde bulunmaktadır. 2018 yılı verilerine göre kayıt dışı şirketler hariç Gaziantep’te bin 500 dolayında (GSO ve GTO; 2018). Suriye ortak sermayeli şirket bulunmaktadır. Şanlıurfa Sanayi ve Ticaret Odası verilerine göre 400 dolayında kayıtlı Suriye ortak sermayeli şirket bulunmaktadır. Gaziantep, rekabet açısından güçlü dünyanın yedinci kenti olarak, İstanbul’da 25 Dolara satılan bir ürünü Gaziantep 6 dolar dolayında bir fiyat ile satmaktadır (DTO, 2018). Kalite açısından da rekabet edilebilir marka ve ürünler Gaziantep’te üretilmektedir. Suriyeli sığınmacıların sermayeleri ile kurdukları şirketler, Gaziantep ekonomisine önemli bir katma değer sağlamaktadır.

Gaziantep gibi sınır kenti olan Şanlıurfa, ilk göç kitlesine ev sahipliği yapmıştır, bu nedenle Suriye ortak sermayeli şirketlerinin ilk kuruluş yerlerinden biri de Şanlıurfa olmuştur. Şanlıurfa, göç öncesi sanayileşme sürecini henüz tamamlayamadığı için Gaziantep kadar Suriye ortak sermayeli şirketlerin kurulması için cazip olanaklar sunamamıştır, buna rağmen 400 dolayında şirketin kurulması (ŞUTSO, 2018) gelecekte yeni yatırımcılar için önemli bir referans olmuştur. 2019 yılı içinde Suriyeli sığınmacıların önemli yatırım planları yaptıkları gözlenmiştir. Şanlıurfa, tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu ancak hizmet sektörünün sanayi sektörü ile beraber gelecek vadettiği bir ekonomiye sahiptir. Yerli ve ulusal yatırımlarla beraber, Suriye ortak sermayeli şirketlerin gelecek yıllarda yatırım

planlarına dahil ettikleri Şanlıurfa, en cazip teşvikleri barındırmaktadır. Grafik 1’de Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısı ve sermaye miktarı gösterilmektedir.

Grafik 1. Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirket Sayısı ve Sermaye Miktarı (Milyon TL) (2013-2017)

Kaynak: TOBB, TEPAV

Grafik 1’deki verilere göre, 2010-2012 yıllarında 278 şirket kurarak Türkiye’de yatırıma başlayan Suriyeli sığınmacıların yatırımları her yıl artarak devam ettiği görülmektedir. 2017 yılı içinde kurulan bin 202 şirket (toplam sermayesi 179 milyon TL) ile beraber, toplam 6 bin 589 Suriye ortak sermayeli şirketin kurulduğu gözlenmektedir. 2017 tarihi itibari ile kurulan Suriye ortak sermayeli şirket sayısı, 2016 yılına göre % 31,9 azalırken, Suriye ortak sermaye miktarında da % 27,5 oranında azalma meydana gelmiştir. 2013 yılında 489 şirket ile başlayan Suriyeli sığınmacıların yatırımları, 2014 yılında büyük bir artış göstermiştir. Türkiye’de yıllar itibari ile şirket kuruluşları artarak devam etmiştir, ancak 2017 yılında bir düşüş gözlenmektedir. 2017 yılında, bin 202 Suriye ortak sermayeli şirket olarak faaliyet göstermiştir 2010-2017 yılları arasında 6 bin 589 Suriye ortak sermayeli şirket kurulmuştur.

Tablo 1. İllere Göre Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirket Sayısı (İlk 10 il 2017)

	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Suriye Ortak Sermayesi (Milyon TL)
İstanbul	593	105,5	83,2
Mersin	224	40	29,4
Hatay	117	29,7	22,6
Gaziantep	92	27,4	21
Bursa	91	16,2	10,4
Kilis	22	7,8	5,2
Antalya	15	1,6	1,2
Şanlıurfa	10	1,2	0,8
Konya	6	0,7	0,7
Ankara	5	0,8	0,6

Kaynak: TOBB ve TEPAV

Tablo 1’deki verilere göre, 2017 yılında Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısının en yüksek olduğu illerin başında İstanbul, Mersin, Hatay, Gaziantep, Bursa, Kilis, Antalya, Şanlıurfa, Konya ve Ankara bulunmaktadır. İstanbul, en fazla Suriye ortak sermayeli şirkete ev sahipliği yapan bir kent, ayrıca en fazla Suriyeli sığınmacı barındırmaktadır. Suriye ortak sermayeli şirketin (593 şirket) kurulduğu İstanbul’u, 224 şirket ile Mersin takip etmektedir. Suriye’den gelen göç hareketlerinin ilk giriş kapısı olan Hatay, en fazla Suriye ortak sermayeli şirketin (117 şirket) kurulduğu üçüncü kenttir. Tablo 2’de Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin en çok faaliyet gösterdiği ilk 15 sektör gösterilmektedir.

Tablo 2. Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin Faaliyet Gösterdiği İlk 15 Sektör (2017)

Faaliyet Açıklama (Nace Rev. 2)	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Suriye Ortak Sermayesi (Milyon TL)
Toptan ticaret	427	81,5	62,8
Gayrimenkul faaliyetleri	148	23	17,3
Bina inşaatı	124	37,3	32
Perakende ticaret	120	23,7	16,1
Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetler	41	6	4,8
Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri	34	4,2	2,9
Gıda ürünlerinin imalatı	31	6,7	6
Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	31	4,5	3,6
İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri	22	1,6	1,3
Giyim eşyalarının imalatı	17	2	1,6
Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı	14	2	1,3
Diğer hizmet faaliyetleri	14	2	1,7
Eğitim	12	2,3	1,6
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	11	1,8	1,8
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	10	5,8	1,8

Kaynak: TOBB ve TEPAV

Tablo 2'deki verileri göre, Suriye ortak sermayeli şirketlerin (427 şirket) en çok "toptan ticaret" sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Bu şirketlere ait 81,5 milyon TL sermaye aynı şekilde "toptan ticaret" sektöründe yoğunlaşmaktadır. İkinci en büyük sektör (148 şirket) ile gayrimenkul faaliyetleri gelmektedir. Gayrimenkul sektöründe yoğunlaşmanın iki önemli nedeni bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacıların nüfus olarak fazla olması ve göç edenlerin daha çok aileleri ile göç etmeleri konut ihtiyacında talep şoku yaratmış olabilir. Diğer bir neden ise, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ve barınmak amaçlı gayrimenkule yatırım yapıldığı düşünülebilir.

2017 yılında Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin en çok faaliyet gösterdiği ilk 15 sektör arasında, perakende ticaret sektörü dördüncü sırada yer almaktadır. Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin en çok faaliyet gösterdiği ilk 15 sektörde fazla değişim olmadığı gibi sıralamada da önemli bir değişim olmamıştır. 2011 yılından 2019 yılına kadar, sektör sıralamasında çok az bir değişime rağmen Suriyeli yatırımcıların sektör tercihlerinde önemli bir değişim olmamıştır.

TOBB ve TEPAV 2018 yılı verilerine göre, 2017 yılında Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin sayısında 2016 yılına göre önemli artış olurken, 2018 yılında azalma görülmektedir. Şubat 2018’de yabancı ortak sermayeli kurulan 859 şirketin, 124’ü (% 14,4) Suriye ortak sermayeli olup yabancı ortak sermayesinin yüzde 11,2’sini oluşturmaktadır. Ocak-Kasım 2018 döneminde toplam sermayesi 258,4 milyon TL olan bin 517 Suriye ortak sermayeli şirket kurulmuştur. Bu şirketlerin geçen yıla ve aynı döneme göre sayısı % 7,7; sermaye miktarları ise % 17,5 dolayında artış göstermiştir (TOBB ve TEPAV: 2019). Suriye ortak sermayeli şirketler yoğun olarak toptan ticaret sektöründe kurulmuştur. Toptan ticaret sektörünü gayrimenkul faaliyetleri, bina inşaatı, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri, seyahat acentesi ve tur operatör faaliyetleri izlemektedir.

En fazla şirketin kurulduğu sektörlerin başında toptan ticaret sektörü gelmektedir, bu sektörü gayrimenkul faaliyetleri, bina inşaatı ve perakende ticaret izlemektedir. Eylül 2018’de seyahat acentesi, tur operatörlüğü ve rezervasyon hizmetleri, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetlerinde şirket kuruluşlarının artışı gözlenmiştir. Türkiye genelinde toplam 9 bin 498 şirket kurulmuştur. Kurulan şirket sayısı Ekim 2017’ye göre % 4,9 azalış; Eylül 2018’e göre % 11 artış göstermiştir. Bu şirketler arasında % 15,8 oranında yabancı ortak sermayeli şirketler yer almıştır. İl bazında İstanbul en yüksek yabancı ortak şirkete ev sahipliği yaparken, Hatay, Mersin, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa önemli yatırımların olduğu iller arasında yer almaktadır (TEPAV: 2019).

Suriyeli şirketler doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile üretim faktörlerinin kullanılmasına yönelik teknik bilgi, uzmanlık ve teknoloji transferi sunarak üretimde ve yönetimde verimlilik artışı sağlamaktadır. Çalışma hayatında yeni istidam olanakları ve iş tanımlarının oluşmasına da katkı sağlayan Suriyeli sığınmacıların doğrudan yabancı sermaye yatırımları, işsizliği azaltıcı olumlu etkiler yapmaktadır. Üretimde yeni teknoloji kullanılması, AR GE faaliyetleri ve yeni uluslararası pazarların keşfi uluslararası ticareti artırıcı etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler yatırım yapılan ülkenin dış ticaret açığını azaltıcı olumlu etkiler yaratacaktır. Teknoloji kullanımı ülkelerin dış ticareti üzerine baskılar yaparak döviz piyasası üzerinde

olumsuz etkiler yaratmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ülkelerin döviz tasarrufuna da katkılar sağlar.

Suriyeli sığınmacıların doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırım yapan şirket ve kişilere de önemli katkılar sağlamaktadır. Özellikle düşük vergi, enerji, sosyal güvenlik primi ve arazi gibi teşvikler, ucuz iş gücü ve hammadde avantajı sağlamaktadır. 2011-2019 yılları arasında Türkiye için küresel ve ulusal birçok olumsuzluk ekonomide kısa süreli daralmalara yol açmıştır. Türkiye, terör olayları, darbe girişimleri, dövizde spekülasyon oyunları, faiz lobileri gibi bir çok ekonomik ve siyasi oyunlara karşı mücadele ederken beklenen ekonomik gelişme hedeflerinden fazla uzaklaşmandan ortalama bir performans sergilemiştir. Bu süreçte Suriyeli sığınmacılar yatırımları, tüketimleri ve istihdama katkıları ile ekonomide görülebilir bir büyümeye destek vermiştir.

Suriyeli sığınmacılar yaşadıkları illerde yoğunluğa göre talepte önemli artışlara neden olmaktadır, bu durumda üretim artışı başta temel tüketim ürünleri olmak üzere inşaat, tekstil, ev aletleri ve seyahat alanında üretimi artırmaktadır. Şubat 2019'da Suriye ortak sermayeli 71 şirket kurulmuş ve Suriye ortaklı şirketlerin toplam Suriye ortak sermayesi 13 milyon TL'dir. Şubat 2019'da kurulan Suriyeli şirket sayısı bir önceki yıla göre % 43, Suriye ortak sermayesi ise % 12 oranında azalmıştır. Suriye ortak sermayeli şirketler Şubat 2019'da en çok "toptan ticaret" sektöründe yoğunlaşmıştır (TEPAV, 2019).

Suriyeli iş adamları en çok İstanbul, Gaziantep, Mersin, Bursa ve Şanlıurfa'ya yatırım yapmaktadır. Gelecek yıllarda yapılacak yatırımların da bu illerde yapılması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de bir çok kentte ve çok sektörde yatırım yapmaya devam etmektedir. Şanlıurfa'da 150 dönüm arazi üzerinde 80 milyon lira sermaye ile 20 fabrika kurmak için projeler geliştirmektedir. Bu yatırımlarla, bin 500 kişiye istihdam sağlanması amaçlanmıştır. Türkiye genelinde 300 dolayında üyesi olan SİAD, 15 bin kişiye istihdam sağlamaktadır (SİAD, 2018).

Suriyeli yatırımcıların çoğu Türkiye'de ilk kez girişimci olmalarına rağmen, yatırım yaptıkları alanlarda başarılı olduğu görülmektedir. Yatırım açısından teknik

ve yönetim açısından çok fazla uzmanlık bilgileri olmasa da, ihracat yaparak yeni pazarlar keşfeden, yeni üretim teknikleri geliştiren, ülkeye döviz girdisi sağlayan ve binlerce şirket kuran Suriyeli iş insanları, kendilerine yönelik oluşan ön yargılara rağmen etkin üretimde rol oynamaktadır.

3. Suriyeli Yatırımcıların Ait Bulgular ve Yorumlar

Araştırma ve Yöntem

Bu çalışmada, Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine olan etkileri sermaye piyasası yönü analiz edilmiştir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine etkileri genelde teorik olarak analiz edilirken, yerelde Gaziantep ve Şanlıurfa’da bir saha çalışması ile elde edilen verilerden yola çıkarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine yerel düzeyde etkilerini ölçmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Anket çalışması ayrıca, gözlem ve yüz yüze yapılan görüşmelerle desteklenmiştir. Anket çalışması, Gaziantep ve Şanlıurfa kentlerinde, Basit Tesadüfî Yöntemle seçilen örneklem gruplara uygulanmıştır. Ankette de kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Sığınmacıların sermaye yolu ile katkılarının araştırmasında ayrıca, nitel araştırma yöntemi de kullanılmıştır. Gözlem, görüşme ve belge analizi gibi araçların kullanılması ile veriler kendi doğal ortamında, gerçeklere uygun olarak toplanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, Suriyeli sığınmacılara “tüketen ve yük olan yabancılar” olarak değil, bilimsel veriler ışığında Suriyeli sığınmacılara, “üreten bireyler” bakış açısı ile yaklaşmaktadır.

Araştırmanın evreni, 2011 yılından bu güne kadar Suriye’de meydana gelen iç savaş nedeni ile Türkiye’ye yerleşen 3 milyon 642 bin 738 Suriyeli sığınmacı arasında yer alan 15-64 yaş grubu tercih edilmiştir. Çalışmada, 15-64 yaş grubunda 418 örneklem rastgele seçilmiştir.

Bu çalışmanın Gaziantep ve Şanlıurfa kentleri iler sınırlandırılmasının birçok nedeni bulunmaktadır. Her iki kent, sınırda ve göç yolunda yer almaktadır. Ayrıca

sığınmacıların en yoğun yaşadıkları kentler arasında Şanlıurfa'nın ikinci, Gaziantep'in üçüncü sırada yer alması bir başka tercih nedeni olmuştur.

Gaziantep, Türkiye'nin sanayileşmesinde yatırım açısından önem arz eden bir ekonomiye sahip olma özelliği ile tercih edilirken, Şanlıurfa tarım, inşaat, turizm ve gıda gibi sektörlerde yatırıma açık ve teşvikleri ile çekici bir kent olma özelliği taşıdığı için tercih edilmiştir. Her iki kentin ekonomik özellikleri göç yolunda yer alan bu iki sınır kentini çekici hale getirmektedir.

Çalışma alanlarını ve örneklem grubunun oluşturduğu kişileri daha yakından tanımak için yaklaşık iki yıl Gaziantep ve Şanlıurfa'da gözlemler yapılmıştır. Türkiye'de hizmet veren Suriye iş insanlarının kurduğu derneklere gerçekleştirilen ziyaretlerde iş insanları ve çalışanlarla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda etik unsurlar önem arz etmektedir. Çünkü elde edilen veriler insandan elde edilmektedir. Bu düşünce ile araştırma planı, araştırmanın amaçlarına, doğasına ve felsefesine etik olarak bağlı kalmıştır. Katılımcıların etnik yapıları, kültürleri ve söylemlerine karşı tarafsız bir duruş sergilenmiştir. Araştırma sürecinde etik sorunların farkında olarak bu sorunlara karşı duyarlı olunmuştur.

Tablo 3: Suriyeli Yatırımcıların Türkiye'de Yatırım Yaptığı Kente Göre Dağılımları

Türkiye'de Yaşanan İl	Sayı	Yüzde(%)
Gaziantep	218	52,2
Şanlıurfa	200	47,8
Toplam	418	100,0

Tablo 3'de, Suriyeli yatırımcıların Türkiye'de yatırım yaptığı ile göre dağılımları incelendiğinde, %57,2'sinin Gaziantep, %47,8'inin Şanlıurfa olduğu belirlenmiştir.

Şanlıurfa'da kurulan Suriye sermayeli şirketlerin çoğu küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Sermaye miktarları da çok yüksek değildir. Ancak son dönemlerde kurulan çok az şirket yüksek sermaye ile kurulmuştur. Şanlıurfa'da yerel

yönetimlerin teşvikleri, teknik destekleri ve danışmanlık hizmetleri ile Şanlıurfa'da sermaye, üretim ve tesis açısından büyük ölçekli Suriye sermayeli şirketlerin kurulması yönünde önemli projeler hayata geçirilmek için çalışmalar yapılmaktadır. Gaziantep'te kurulan Suriye sermayeli şirketlerin çoğu yüksek sermayeli kurulan şirketlerdir. Sermaye, üretim ve tesis açısından büyük ölçekli şirketler yerel işletmelerle rekabet edebilecek güçtedir. Gaziantep'in ihracatına önemli katkıları olan Suriyeli şirketlerin ayrıca istihdam yaratmada önemli etkileri bulunmaktadır.

Tablo 4: Suriyeli Yatırımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	Yüzde(%)
Erkek	390	93,3
Kadın	28	6,7
Toplam	418	100,0

Tablo 4'de, Suriyeli Yatırımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, %6,7'sinin kadın, %93,3'ünün erkek olduğu görülmektedir. Kadın girişimci sayısı çok düşük ve daha çok kozmetik ve hizmet sektöründe yatırım yapmıştır.

Tablo 5: Suriyeli Yatırımcıların Şirketinin Hukuki Statüsüne Göre Dağılımları

Şirketin Hukuki Statüsü	Sayı	Yüzde(%)
Adi Şirket	177	42,3
Anonim Şirket	91	21,8
Limitet Şirket	126	30,1
Komandit Şirket Veya Holding	24	5,7
Toplam	418	100,0

Tablo 5’de, Suriyeli yatırımcıların şirketinin hukuki statüsüne göre dağılımları incelendiğinde, %42,3’ünün adi şirket, %21,8’inin anonim şirket, %30,1’inin limitet şirket, %5,7’sinin komandit şirket veya holding olduğu belirlenmiştir. Suriyeli yatırımcılar daha çok adi şirket kurarak ekonomiye katkılar sağlamaktadır. Limitet şirket kuruluşları ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 6: Suriyeli Yatırımcıların Ortak Sayısına Göre Dağılımları

Ortak Sayısı	Sayı	Yüzde(%)
1	122	57,5
2	48	22,6
3	22	10,4
4	20	9,4
Toplam	212	100,0

Tablo 6’da Suriyeli yatırımcıların ortak sayısına göre dağılımları incelendiğinde, %57,5’inin 1, %22,6’sının 2, %10,4’ünün 3, %9,4’ünün 4 olduğu belirlenmiştir. Gaziantep ve Şanlıurfa’da kurulan Suriyeli şirketlerin çoğu tek ortaklı şirketlerdir. Yüz yüze yapılan görüşmelerde ve gözlemlerde Suriyeli yatırımcıların çoğunun sermaye sahipliği ve miktarı açısından tek başına yatırım yapacak güçte olduğu, ancak teknik bilgi, mevzuat ve yönetsel yetersizliklerden dolayı çok ortaklı yatırımları tercih ettikleri görülmektedir.

Tablo 7: Suriyeli Yatırımcıların Ortaklarının Milliyetlerine Göre Dağılımları

Ortaklarının Milliyetleri	Sayı	Yüzde(%)
Suriye Arap Cumhuriyeti	106	50,0
Türkiye Cumhuriyeti	62	29,2
Diğer	44	20,8

Toplam	212	100,0
--------	-----	-------

Tablo 7’de Suriyeli yatırımcıların ortaklarının milliyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, %50,0’inin Suriye Arap Cumhuriyet, %29,2’sinin Türk Cumhuriyeti, %20,8’inin diğer olduğu belirlenmiştir. Suriyeli yatırımcıların çoğu sermaye miktarı açısından tek başına yatırım yapacak yeterliliğe sahip iken, Türkiye vatandaşları ile (%29,2) ortak şirket kurmaları, sermayeden çok teknik bilgi ve mevzuat bilgisi ihtiyacından kaynaklanmaktadır.

Tablo 8: Suriyeli Yatırımcıların Şirketlerinin Kuruluş Tarihine Göre Dağılımları

Şirketlerinin Kuruluş Tarihi	Sayı	Yüzde(%)
2012	8	1,9
2013	84	20,1
2014	130	31,1
2015	84	20,1
2016	28	6,7
2017	46	11,0
2018	38	9,1
Toplam	418	100,0

Tablo 8’de, Suriyeli yatırımcıların şirketlerinin kuruluş tarihine göre dağılımları incelendiğinde, %1,9’unun 2012, %20,1’inin 2013, %31,1’inin 2014, %20,1’inin 2015, %6,7’sinin 2016, %11,0’inin 2017, %9,1’inin 2018 olduğu belirlenmiştir.

Suriyeli şirketler en çok 2014-2015 yıllarında kurulduğu görülmektedir. Göçün meydana geldiği 2011 yılında kayda değer şirket kurulmamıştır. 2012 yılında da

kurulan şirket sayısı 8 ve toplam şirket sayısının %1,9'u oranındadır. 2018 yılında kurulan şirket sayısı 38 olarak görülmektedir. 2019 ve sonrası ekonomik büyüme ve istikrar ve güven ortamı oluştuğu takdirde hem Gaziantep'te hem de Şanlıurfa'da planlanmış ve programa alınmış önemli yatırımlar bulunmaktadır.

Tablo 9: Suriyeli Yatırımcıların Kuruluş Sermayesine Göre Dağılımları

Kuruluş Sermayesi	Sayı	Yüzde(%)
10.000- 30.000 TL	190	45,5
30.001- 100.000 TL	66	15,8
100.001-300.000 TL	140	33,5
300.001-500.000 TL	22	5,3
Toplam	418	100,0

Tablo 9'da, Suriyeli yatırımcıların kuruluş sermayesine göre dağılımları incelendiğinde, %45,5'inin 10.000-300.000 TL, %15,8'inin 30.001-100.000 TL, %33,5'inin 100.001-300.000 TL, %5,3'ünün 300.001-500.000 TL olduğu belirlenmiştir. Tablo 2'de ifade edildiği gibi, Suriyeli şirketlerin çoğu küçük sermayeli işletmelerden oluşmaktadır. Toplam işletmelerin %45,5'i düşük sermayeli işletme olarak görülmektedir. Büyük sermayeli şirket oranı %5,3 dolayındadır, bu şirketlerin çoğu Gaziantep'te faaliyet göstermektedir.

Tablo 10: Suriyeli Yatırımcıların Faaliyet Alanına Göre Dağılımları

Faaliyet Alanına	Sayı	Yüzde(%)
Tekstil	22	5,3
Gıda	58	14
Restoran	40	9,6
Elektronik	52	12,5
Mobilya	36	8,7
Turizm	19	4,6
Eğitim	36	8,7
Otomotiv	48	11,6
Sağlık	46	11,1
Diğer	45	10,8
Toplam	415	100,0

Tablo 10’da Suriyeli Yatırımcıların faaliyet alanına göre dağılımları incelendiğinde, %5,3’ünün tekstil, %14,0’ının gıda, %9,6’sının restoran, %12,5’inin elektronik, %8,7’sinin mobilya, %7,7’sinin turizm, %8,6’sının eğitim, %11,6’sının otomotiv, %11,1’inin sağlık, %10,8’inin diğer olduğu belirlenmiştir.

Tablo 11: Suriyeli Yatırımcıların Çalışan Sayısına Göre Dağılımları

Çalışan Sayısı	Sayı	Yüzde(%)
1-3 kişi	242	57,9
4-9 kişi	92	22
10-15 kişi	44	10,5
16 kişi ve üzeri	40	9,6
Toplam	418	100,0

Tablo 11’de, Suriyeli yatırımcıların çalışan sayısına göre dağılımları incelendiğinde, %57,9’unun 1-3 kişi, %22,0’inin 4-9 kişi, %10,5’inin 10-15 kişi, %9,6’sının 16 kişi ve üzeri olduğu belirlenmiştir. Suriye sermayeli şirketlerin çoğunda (%57,9) Ortalama 1 ile 3 kişi istihdam edilmektedir. 16 kişi ve daha fazla çalışan istidam eden şirketlerin oranı toplam şirketler arasında % 9,6 dolayındadır. Gaziantep ve Şanlıurfa’da kurulan şirketlerin sayısı Gaziantep (1600 şirket), Şanlıurfa’da (360 şirket) dikkate alınacak olursa sadece iki kentte kurulan şirketlerin kayıt içi istihdamı azımsanmayacak kadar önem arz etmektedir. Türkiye genelinde yaklaşık 10 bin dolayında olduğu bilinen Suriyeli şirket sayısında istihdam edilen iş gücünün sayısı kayıt dışı ile beraber 100 bin dolayında olduğu ifade edilmektedir.

Tablo 12: Suriyeli Yatırımcıların İhracat Yapma Durumlarına Göre Dağılımları

Çalışan Sayısı	Sayı	Yüzde(%)
1-3 kişi	242	57,9
4-9 kişi	92	22
10-15 kişi	44	10,5
16 kişi ve üzeri	40	9,6
Toplam	418	100,0

Tablo 12’de, Suriyeli yatırımcıların ihracat yapma durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, %20,6’sının evet, %79,4’ünün hayır olduğu belirlenmiştir. Gaziantep ve Şanlıurfa’da kurulan şirketlerin yaklaşık % 20,6’sı ihracat yapan şirketlerdir. İhracat yapmayan % 79,4 dolayında şirket arasında önemli

bir bölümü dolaylı olarak, yani başka şirketler üzerinden üretimlerini dış pazarlara ulaştırmaktadır.

Tablo 13: Suriyeli Yatırımcıların Toplam İhracat Miktarı (2017)

2017 Yılı Toplam İhracat Miktarı	Sayı	Yüzde(%)
0- 50.000 USD	54	62,8
50.001-100.000 USD	24	27,9
100.001-150.000 USD	8	9,3
Toplam	86	100,0

Tablo 13’de, Suriyeli Yatırımcıların 2017’de toplam ihracat miktarı göre dağılımları incelendiğinde, %62,8 0-50.000 USD, %27,9’unu 50.001-100.000 USD, %9,3’ünün 100.001-150.000 USD olduğu belirlenmiştir. Gaziantep ve Şanlıurfa’da kurulan şirketlerin 2017 yılında ihracat oranları analiz edildiğinde, ihracat yapan firmaların daha çok (0-50 Bin Dolar) aralığında ihracat yaptıkları görülmektedir. En yüksek ihracat yapan firma sayısı ise %9,3 oranındadır.

Tablo 14: Suriyeli Yatırımcıların Toplam İhracat Miktarı (2018)

2017 Yılı Toplam İhracat Miktarı	Sayı	Yüzde(%)
0- 50.000 USD	54	62,8
50.001-100.000 USD	24	27,9
100.001-150.000 USD	8	9,3
Toplam	86	100,0

Tablo 14’de, Suriyeli yatırımcıların 2018’de toplam ihracat miktarı göre dağılımları incelendiğinde, %53,5’inin 0-50.000 USD, %46,5’inin 50.001-150.000 USD veya üzeri olduğu belirlenmiştir. 2018 yılı Suriyeli şirketlerin ihracat miktarları analiz edildiğinde, düşük oranda ihracat yapan firma sayısında düşüş olduğu görülmektedir. Buna karşılık yüksek oranda ihracat yapan şirketlerin sayısında artış gözlenmektedir.

Tablo 15: Suriyeli Yatırımcıların İhracat Yaptığı Ülkelere Göre Dağılımları

İhracat Yapılan Ülkeler	Sayı	Yüzde(%)
Orta Doğu	74	86,0
Avrupa	12	14,0
Toplam	86	100,0

Tablo 15’de, Suriyeli yatırımcıların ihracat yaptığı ülkelere göre dağılımları incelendiğinde, %86,0’ının Orta Doğu, %14,0’inin Avrupa olduğu belirlenmiştir.

Tablo 16: Yatırımcıların Ödediği Gelir ve Kurumlar Vergisi Tutarına (2017)

2017 Yılında Devlete Verilen Gelir Ve Kurumlar Vergisi Toplamı	Sayı	Yüzde(%)
8.000-20.000 TL	250	59,8
20.001-50.000 TL	62	14,8
50.001 TL ve Üzeri	106	25,4
Toplam	418	100,0

Tablo 16’da, Suriyeli yatırımcıların 2017’de Türkiye Cumhuriyeti devletine ödediği gelir ve kurumlar vergisi toplam tutarına göre dağılımları incelendiğinde, %59,8’inin 8-20.000 TL, %14,8’inin 20.001-50.000 TL, %25,4’ünün 50.001 TL ve üzeri olduğu belirlenmiştir. Suriyeli yatırımcıların vergi ödemedikleri yönünde çok yaygın yanlış bilgiler bulunmaktadır. Suriyeli şirketler devlete vergi ödemektedir. Şirketlerin yaklaşık %59,8’i (8.000 TL ile 20.000 TL) arasında düşük oranda vergi ödemektedir. (50.001 TL) ve üzerinde yüksek vergi ödeyen şirket oranı %25,4 dolayındadır.

Tablo 17: Yatırımcıların KOBİ’lere verilen Devlet Teşviklerinden Yararlanma Durumu

KOBİ’lere Verilen Devlet Teşviklerinden Yararlanma	Sayı	Yüzde(%)
Evet	0	0,0
Hayır	418	100,0
Toplam	418	100,0

Tablo 17’de, Suriyeli yatırımcıların KOBİ’lere verilen devlet teşviklerinden yararlanma durumuna göre dağılımları incelendiğinde, %100,0’inin hayır olduğu belirlenmiştir. Suriyeli şirketlere 2018 yılı dâhil olmak üzere herhangi bir KOBİ teşviki verilmediği görülmektedir. 2019 yılı ve sonrası için planlanan ve programa alınan bazı yerel teşvikler kısmen hayata geçirilmiştir. Gaziantep ve Şanlıurfa’da en önemli sayılabilecek teşvik alt yapısı hazır olan arsa ve yer teşvikleridir.

Tablo 18: Yatırımcıların, Türkiye’den Önce Suriye’de İşletme Sahibi Olma Durumu

Türkiye’den Önce Suriye’de İşletme Olması	Sayı	Yüzde(%)
Evet	310	74,2
Hayır	108	25,8
Toplam	418	100,0

Tablo 18’de, Suriyeli yatırımcıların Türkiye’den önce Suriye’de işletme olmasına göre dağılımları incelendiğinde, %72,4’ünün evet, %25,8’inin hayır olduğu belirlenmiştir. Gaziantep ve Şanlıurfa’da yatırım yapan iş insanlarının çoğu daha önce Suriye’de herhangi bir alanda yatırım yaptıkları görülmektedir.

Tablo 19: Suriyeli Şirketlerin Kuruluş Sermayesi ile Yatırım Yapılan Kent Arasındaki İlişki

Şirketin Kuruluş Sermayesi	Yatırım Yapılan İl	
	Gaziantep	Şanlıurfa
10-30.000 USD	n	8
	%	4,20
30.001-100.000 USD	n	24
	%	36,40
100.0001-300.000 USD	n	70
	%	50,00
300.0001-500.000 USD	n	18
	%	81,80

Suriyeli yatırımcıların şirketlerinin kuruluş sermayesi ile yatırım yapılan il arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre katılımcıların şirketlerinin kuruluş sermayesi ile yatırım yapılan il arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

Şirketin kuruluş sermayesi 10-30.000 USD (%95,80) oranında, 30.001-100.000 USD olanların (%63,60) oranında büyük çoğunluğunun yatırım yapılan kentin Şanlıurfa olduğu belirlenirken, 100.001-300.000 USD olanların (%50,00) oranında, 300.001-500.000 USD olanların (%81,80) oranında büyük çoğunluğunun Gaziantep olduğu belirlenmiştir.

Tablo 20: Yatırımcıların Şirketlerinin Kuruluş Sermayesi ile Ortak Olması Arasındaki İlişki

Şirketin Kuruluş Sermayesi	Yatırım Yapılan İl	
	Gaziantep	Şanlıurfa
10-30.000 USD	n	8
	%	4,20
30.001-100.000 USD	n	24
	%	36,40
100.0001-300.000 USD	n	70
	%	50,00
300.0001-500.000 USD	n	18
	%	81,80

Suriyeli yatırımcıların şirketlerinin kuruluş sermayesi ile yatırım yapılan il arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre katılımcıların şirketlerinin kuruluş sermayesi ile yatırım yapılan il arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır. Şirketin kuruluş sermayesi 10-30.000 USD olanların %54,70 oranında, 100.001-300.000 USD olanların %51,00 oranında, 300.001-500.000 USD olanların %90,90 oranında büyük çoğunluğunun ortağı olduğu belirlenirken, 30.001-100.000 USD olanların %72,70 oranında, büyük çoğunluğunun ortağının olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 21: Suriyeli Yatırımcıların İhracat Yapma Durumu ile 2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine Ödediğiniz Gelir Ve Kurumlar Vergisi Toplamı Arasındaki İlişki

Şirketin Kuruluş Sermayesi	Yatırım Yapılan İl	
	Gaziantep	Şanlıurfa
10-30.000 USD	n	8
	%	4,20
30.001-100.000 USD	n	24
	%	36,40
100.0001-300.000 USD	n	70
	%	50,00
300.0001-500.000 USD	n	18
	%	81,80

Suriyeli yatırımcıların ihracat yapma durumu ile 2017’de Türkiye Cumhuriyeti devletine ödediğiniz gelir ve kurumlar vergisi toplamı arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre katılımcıların ihracat yapma durumu ile 2017’de Türkiye Cumhuriyeti devletine ödediğiniz gelir ve

kurumlar vergisi toplamı arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır. İhracat yapma durumları evet olanların %55,80 oranında, hayır olanların %60,80 oranında büyük çoğunluğunun 2017’de Türkiye Cumhuriyeti devletine ödediğiniz gelir ve kurumlar vergisi toplamı 8-20.000 TL olduğu belirlenmiştir.

Tablo 22: Suriyeli Yatırımcıların İhracat Yapma Durumu İle Türkiye’den Önce Suriye’de İşletme Olması Arasındaki İlişki

İhracat Yapma Durumu		Türkiye’den Önce Suriye’de İşletme Olması	
		Evet	Hayır
Evet	n	88,40	11,60
	%	234	98
Hayır	n	70,50	29,50
	%	88,40	11,60

Suriyeli yatırımcıların ihracat yapma durumu ile Türkiye’den önce Suriye’de işletme olması arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre katılımcıların ihracat yapma durumu ile Türkiye’den önce Suriye’de işletme olması arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır. İhracat yapma durumları evet olanların %88,40 oranında, hayır olanların %88,40 oranında büyük çoğunluğunun Türkiye’den önce Suriye’de işletmesi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 23: Suriyeli Şirketlerin Ortak Sayısı ve Şirketlerinin Kuruluş Sermayesi İle Yatırım Yapılan Kent Arasındaki İlişki

Şirketin Ortak Sayısı		Yatırım Yapılan İl	
		Gaziantep	Şanlıurfa
1	n	74	48
	%	60,70	39,30
2	n	22	26
	%	45,80	54,20
3	n	12	10
	%	54,50	45,50
4	n	2	18
	%	10,00	90,00

Şirketin Kuruluş Sermayesi		Yatırım Yapılan İl	
		Gaziantep	Şanlıurfa
10-30.000 TL	n	82	108

	%	43,20	56,80
30.001-100.000 TL	n	32	34
	%	48,50	51,50
100.001-300.000 TL	n	86	54
	%	61,40	38,60
300.001-500.000 TL	n	18	4
	%	81,80	18,20

Suriyeli yatırımcıların şirketinin ortak sayısı ile yatırım yapılan il arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli işverenlerin şirketinin ortak sayısı ile yatırım yapılan il arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

Şirketin ortak sayısı bir olanların %60,70 oranında, iki olanların %54,50 oranında büyük çoğunluğunun yatırım yaptığı il Gaziantep olduğu belirlenirken iki olanların %54,20 oranında, dört olanların %90,00 oranında büyük çoğunluğunun yatırım yaptığı il Şanlıurfa olduğu belirlenmiştir.

Suriyeli yatırımcıların şirketlerinin kuruluş sermayesi ile yatırım yapılan il arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli işverenlerin şirketlerinin kuruluş sermayesi ile yatırım yapılan il arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

Şirketin kuruluş sermayesi 10-30.000 TL olanların %60,70 oranında, 30.001-100.000 TL olanların %51,50 oranında büyük çoğunluğunun yatırım yaptığı il Şanlıurfa olduğu belirlenirken 100.001-300.000 TL olanların %61,40 oranında, 300.001-500.000 TL olanların %81,80 oranında büyük çoğunluğunun yatırım yaptığı il Gaziantep olduğu belirlenmiştir.

Tablo 24: Suriyeli Yatırımcıların İhracat Yapma Durumu ve Türkiye'den Önce Suriye'de İşletme Olması ile Şirketin Kuruluş Sermayesi Arasındaki İlişki

İhracat Yapma Durumu	Şirketin Kuruluş Sermayesi				
	10-30.000 TL	30.001-100.000 TL	100.001-300.000 TL	300.001-500.000 TL	
Evet	n	6	18	56	6
	%	7,00	20,90	65,10	7,00
Hayır	n	184	48	84	16
	%	55,40	14,50	25,30	4,80

Türkiye'den Önce Suriye'de İşletme Olması	Şirketin Kuruluş Sermayesi				
	10-30.000 TL	30.001-100.000 TL	100.001-300.000 TL	300.001-500.000 TL	
Evet	n	108	52	128	22
	%	34,80	16,80	41,30	7,10
Hayır	n	82	14	12	0
	%	75,90	13,00	11,10	0,00

Suriyeli yatırımcıların ihracat yapma durumu ile şirketin kuruluş sermayesi arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli yatırımcıların ihracat yapma durumu ile şirketin kuruluş sermayesi arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

İhracat yapma durumu evet olanların %65,10 oranında büyük çoğunluğunun şirketinin kuruluş sermayesi 100.001-300.000 TL olduğu, hayır olanların %55,40 oranında büyük çoğunluğunun şirketinin kuruluş sermayesi 10-30.000 TL olduğu belirlenmiştir.

Suriyeli yatırımcıların Türkiye'den önce Suriye'de işletmelerinin olması durumu ile şirketin kuruluş sermayesi arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli yatırımcıların Türkiye'den önce Suriye'de işletmelerinin olması durumu ile şirketin kuruluş sermayesi arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

Türkiye'den önce Suriye'de işletmeleri olanların %41,30 oranında büyük çoğunluğunun şirketinin kuruluş sermayesi 100.001-300.000 TL olduğu, işletmesi olmayanların %75,90 oranında büyük çoğunluğunun şirketinin kuruluş sermayesi 10-30.000 TL olduğu belirlenmiştir.

Tablo 25: Suriyeli Yatırımcıların Türkiye'den Önce Suriye'de İşletmelerinin Olması Durumu İle 2017 Yılı Toplam İhracat Miktarı Arasındaki İlişki

Türkiye'den Önce Suriye'de İşletmelerinin Olması	2017 Yılı Toplam İhracat Miktarı			
	0-50.000 TL	50.001-100.000 TL	100.001-150.000 TL	
Evet	n	52	16	8
	%	68,40	21,10	10,50
Hayır	n	2	8	0
	%	20,00	80,00	0,00

Suriyeli yatırımcıların Türkiye’den önce Suriye’de işletmelerinin olması durumu ile 2017 yılı toplam ihracat miktarı arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli Yatırımcıların Türkiye’den önce Suriye’de işletmelerinin olması durumu ile 2017 yılı toplam ihracat miktarı arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

Türkiye’den önce Suriye’de işletmelerinin olması durumu evet olanların %68,40 oranında büyük çoğunluğunun 2017 yılı toplam ihracat miktarı 0-50.000 TL olduğu belirlenirken daha önce işletmesi olmayanların %,80,00 oranında büyük çoğunluğunun 2017 yılı toplam ihracat miktarı 50.001-100.000 TL olduğu belirlenmiştir.

Tablo 26: Suriyeli Yatırımcıların 2017’de Devlete Ödediği Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplam Tutarı ile İhracat Yapma Durumu Arasındaki İlişki

2017’de Devlete Verilen Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplamı	İhracat Yapma Durumu	
	Evet	Hayır
8-20.000 TL	n	48
	%	19,20
20.001-50.000 TL	n	30
	%	48,40
50.001 TL ve üzeri	n	8
	%	7,50

Suriyeli yatırımcıların 2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine ödediği gelir ve kurumlar vergisi toplam tutarına ile ihracat yapma durumu arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli işverenlerin 2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine ödediği gelir ve kurumlar vergisi toplam tutarına ile ihracat yapma durumu arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine ödediği gelir ve kurumlar vergisi toplam tutarı 8-20.000 TL olanların %80,00 oranında, 20.001-50.000 TL olanların %51,60 oranında, 50.001 TL ve üzeri olanların %92,50 oranında büyük çoğunluğunun ihracat yapmadığı belirlenmiştir.

Tablo 27: Suriyeli Yatırımcıların İhracat Yaptıkları Ülkeler İle 2017 Yılı Toplam İhracat Miktarı Arasındaki İlişki

İhracat Yapılan Ülkeler	2017 Yılı Toplam İhracat Miktarı		
	0-50.000 TL	50.001-100.000 TL	100.001-150.000 TL
Ortadoğu	n	50	20
	%	67,60	27,00
Avrupa	n	4	4
	%	33,30	33,30

Suriyeli yatırımcıların ihracat yaptıkları ülkeler ile 2017 yılı toplam ihracat miktarı arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli yatırımcıların ihracat yaptıkları ülkeler ile 2017 yılı toplam ihracat miktarı arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır. İhracat yapılan ülkeler Ortadoğu olanların %67,60 oranında, Avrupa olanların %,33,30 oranında büyük çoğunluğunun 2017 yılı toplam ihracat miktarı 0-50.000 TL olduğu belirlenmiştir.

Tablo 28: Suriyeli Yatırımcıların 2017’de Ödediği Gelir ve Kurumlar Vergisi Toplam Tutarı ve İhracat Yaptıkları Ülkelerle, 2018 Yılı Toplam İhracat Miktarı Arasındaki İlişki

2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine Ödediği Gelir Ve Kurumlar Vergisi Toplam Tutar	2018’de Toplam İhracat Miktarı	
	0-50.000 USD	50.000-150.000 USD
8-20.000 TL	n	42
	%	87,50
20.001-50.000 TL	n	4
	%	13,30
50.001 TL ve üzeri	n	0
	%	0,00

İhracat Yapılan Ülkeler	2018’de Toplam İhracat Miktarı	
	0-50.000 USD	50.000-150.000 USD veya üzeri
Orta Doğu	n	46
	%	62,20
Avrupa	n	0
	%	0,00

Suriyeli Yatırımcıların 2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine ödediği gelir ve kurumlar vergisi toplam tutarı ile 2018’de toplam ihracat miktarı arasındaki ilişki

ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli yatırımcıların 2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine ödediği gelir ve kurumlar vergisi toplam tutarı ile 2018’de toplam ihracat miktarı arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

2017’de Türkiye Cumhuriyeti Devletine ödediği gelir ve kurumlar vergisi toplam tutarı 8-20.000 TL olanların %87,50 oranında büyük çoğunluğunun 2018 yılı toplam ihracat miktarı 0-50.000 USD olduğu belirlenirken 20.001-50.000 TL olanların %86,70 oranında, 50.001 TL ve üzeri olanların %100,00 oranında büyük çoğunluğunun 2018 yılı toplam ihracat miktarı 50.000-150.000 USD olduğu belirlenmiştir.

Suriyeli yatırımcıların ihracat yapılan ülkeler ile 2018’de toplam ihracat miktarı arasındaki ilişkiyi incelemek için ki-kare analizi yapılmıştır. Yapılan ki-kare analizi sonucuna göre Suriyeli Yatırımcıların İhracat Yapılan Ülkeler ile 2018’de toplam ihracat miktarı arasındaki ilişki istatistiksel olarak %99 güven seviyesinde anlamlıdır.

İhracat yapılan ülkeler orta doğu olanların %62,20 oranında büyük çoğunluğunun 0-50.000 USD olduğu belirlenirken Avrupa olanların %100,00 oranında büyük çoğunluğunun 50.000-150.000 USD ve üzeri olduğu belirlenmiştir.

Sonuç

Türkiye’ye zorunlu kitlesel göç yolu ile göçmen olarak gelen soydaşların sermayeleri ile kurulmuş ve bu gün uluslararası şirket olarak bilinen çok sayıda şirket bulunmaktadır. Farklı sektörlerdeki yatırımları ile bu şirketler Türkiye’de istihdama, vergiye ve dış ticarete önemli katkılar sağlamaktadır. Göç yolu ile gelen yabancı sermaye akışı, Osmanlı Devleti’nin çöküş sürecinden günümüze ve Suriye’den gerçekleşene göç dâhil devam etmektedir.

Türkiye, politik ve ekonomik amaçlı çok sayıda göç hareketine ev sahipliği yapmıştır. Bu göçler, Türkiye ekonomisine ekonomik ve sosyal açıdan büyük maliyetler yüklemiştir, ancak göçlerin ekonomiye olumlu katkıları da söz konusudur.

Doğrudan yabancı sermaye akımlarına karşılık GSYH ve ekonomik büyüme oranlarında gözlenebilen artışlar meydana gelmiştir. Doğrudan yabancı sermaye

akımlarının GSYH'nin ve ekonomik büyümenin artışına olan katkısı Suriye göçü sürecinde de görülmektedir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye ekonomisine etkileri hem riskleri hem de fırsatları içermektedir. Kira ve konut fiyatlarında meydana gelen ölçsüz artı, aşırı talep, özellikle sınır illerinde yükselen enflasyon, kayıt dışı istihdam ile ortaya çıkan haksız rekabet, ücretlerde düşüş, çocuk işçiliğinde artış ve kamusal harcamalarda meydana gelen önemli artışlar risk olarak kabul edilmektedir. Suriyeli sığınmacıların ihracat ve vergi gelirlerinde artış, yeni iş fikirleri ve üretim modellerinin ekonomiye uyarlanması, yeni pazarların keşfi, döviz arzı gibi katkıları Türkiye ekonomisi için fırsatlar olarak değerlendirilmelidir. Suriyeli sığınmacıların Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yerel ekonomilerde daha fazla pozitif etkiler yapmaktadır.

Türkiye'de yaşayan 3 milyon 642 bin 738 Suriyeli sığınmacının arasında kendi sermayeleri ile üretime yönelik yatırım yapan yaklaşık 10 bin dolayında yatırımcının gelecek yıllarda önemli bir ekonomik güç olacakları kaçınılmazdır. Bu bağlamda, hükümetin hem ulusal hem de yerel düzeyde mevcut yatırımcılar için teşvikler, teknik alt yapı ve danışmanlık desteği, kredi olanakları gibi kolaylıklar sunması ve yerel yatırımcılarla eşit olanaklar kazandırması gerekiyor. Yeni yatırım yapacak sığınmacılara da isteklendirme ve rehberlik hizmetleri vermesi yeni yatırımcıları ekonomiye kazandıracaktır.

Kaynakça

- Afşar, M. (2014). Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bankacılık Sektörü, Akademik Bakış Dergisi, 4 (1): 85 – 101.
- Agosin M.R and Mayer, R. (2000). Foreign Investment in Developing Countries. Does it Crowd in Domestic Investment? No. 146, pp, 1-23.
- Blomström, M. ve Kokko, A. (1998). “Multinational Corporations and Spillovers”, Journal of Economics Surveys, 12 (2): 1-32.
- Eğilmez, M. (2016). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye n,<http://www.mahfiegilmez.com/2016/08/dogrudan-yabanc-sermaye-yatrimlar-ve.html>,(28.04.2019).
- Göçer, İ. ve Peker, O. (2014). Yabancı Doğrudan Yatırımların İstihdam Üzerindeki Etkisi: Türkiye, Çin ve Hindistan Örneğinde Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Analizi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 21(1): 1-17.
- GSO. (2018). Suriye Masası, <http://www.gso.org.tr/>, (05.04.2019).
- GTO, (2018). <http://gto.org.tr/GTO-Suriye-Masasi-serbest-86.html>, (05.04.2019).
- Karlık, R. (2009). Cumhuriyetin İlanından Günümüze, Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm, 12. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Mülteciler Derneği. (2019). Türkiye’deki Suriyeli Sayısı Nisan 2019 <https://muhteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, (20.04.2019).
- SİAD.(2018),<http://siadonline.com/showNews/379/SIAD%20%28%20Suriyeli%20I%C5%9F%20Adamlar%C4%B1%20Derne%C4%9Fi%29%20ad%C4%B1na/tr>, (16.04.2019).
- ŞUTSO. (2018). <https://www.sutso.org.tr/dis-ticaret/22/suriye-pazar-arastirmasi>, (10.04.2019).
- TCMB, (2017). Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu Raporu,

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Odemeler+Dengesi+ve+Uluslararası+Yatırım+Pozisyonu+Raporu/>
(15.04.2019).

TEPAV. (2018). Suriyeli Şirketler Bülteni <https://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/4310>,
(11.04.2019).

TOBB. (2017). Ekonomik Rapor

<https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2018/EkonomikRapor2017.pdf>
(20.04.2019).

https://www.yatirimkredi.com/dogrudan-yabanci-sermaye-yatirimlari-ve-ekonomik-etkileri.html#Dogrudan_Yabanci_Sermaye_Yatirimlerinin_Onemi